

Oranje boven!

Tineke Hendriks

‘Nee, Sjoerd! Jij blijft thuis. Ik neem alleen Nelleke mee.’

Sjoerd keek naar zijn moeder, die met haar jas aan en haar hoed op in de deuropening stond. ‘Maar wat gaat u dan doen?’

‘Even de stad in. Brood halen en kijken wat de groenteboer heeft. Het is morgen Pasen. De winkels gaan twee dagen dicht.’

‘Waarom mag ik niet mee?’

‘Daarom niet!’ Met een klap trok zijn moeder de deur dicht.

Door het raam keek Sjoerd hen na. Zijn moeder was alweer magerder geworden. Haar jas hing in plooiën om haar heen. En Nelleke zag er ook uit om een cent aan te geven. Haar vest was te klein en haar rok was zo verbleekt dat je niet eens meer de oorspronkelijke kleur kon raden. Maar ja, hoe kon het anders, na bijna vijf oorlogsjaren?

Het was mooi weer. De zon scheen en de bomen begonnen uit te lopen met tere, groene blaadjes. Echt een dag om buiten te lopen en om heel diep adem te halen.

Jammer dat hij niet mee mocht van zijn moeder, al wist hij natuurlijk best waarom. De Duitsers aasden op iedereen die een broek droeg. Jongens en mannen werden zomaar van de straat geplukt om te gaan graven bij de verdedigingswerken.

Maar ze pakten toch geen jongens van twaalf op? Zijn moeder was bang van wel. ‘Ik heb al genoeg zorgen om je vader,’ zei ze als hij erover begon. ‘Blijf jij maar binnen. Het kan nu niet lang meer duren.’

Sjoerd zuchtte. Dat zeiden ze al een paar jaar. En sinds de geallieerden vorig jaar eindelijk, eindelijk voet in Europa hadden gezet, hoorde je het elke dag. Nog even. In september zijn we vrij. Met sinterklaas zijn we vrij. Met Kerstmis zijn we vrij. Met nieuwjaar zeker. De laatste weken hoorde je steeds: met Pasen is het zover. Mooi niet dus.

Brabant was bevrijd, Limburg ook en de Canadezen en de Amerikanen trokken vanuit Duitsland Nederland binnen. Als je de berichten moest geloven, waren in de Achterhoek al een paar dorpen bevrijd.

Over een paar dagen zijn ze hier in Deventer, zei iedereen. Zou het dan eindelijk afgelopen zijn? Zijn vader weer terug, gewoon weer naar school en alles net als vroeger?

‘Sjoerd?’ Hij keek op. Bartje stond naast hem met zijn meccano-doos. ‘Wil jij een brug maken?’

Sjoerd lachte en ging op de grond zitten om de meccano-onderdelen te sorteren. Die Bart. Een brug. Geen wonder, iedereen praatte over de bruggen.

Bijna de hele oorlog draaide in Deventer om de bruggen. Wie van oost naar west wilde of andersom, moest ergens de IJssel over. Zolang de Duitsers de bruggen in de IJsselsteden in handen hadden, konden ze hun troepen en voorraden verplaatsen. Om de Duitsers dwars te zitten, hadden de geallieerden geprobeerd de bruggen plat te gooien. Steeds gooiden ze mis. Overal in de omgeving waren bomkraters en verwoeste huizen. Maar de bruggen lagen er nog steeds.

Nu kwam dat goed uit, want als de geallieerden straks naar het westen trokken, konden ze er mooi overheen. Van die bombardementen was Deventer dus af. Maar nu zeiden ze weer dat de Duitsers de bruggen op zouden blazen om de geallieerden dwars te zitten.

Bartjes brug was klaar. Tevreden pakte hij twee autootjes om ze midden op de brug te laten botsen. ‘Stoute mof!’ mompelde hij.

Sjoerd ging weer voor het raam staan. Als hij zijn hoofd schuin hield, kon hij een heel stuk van de straat zien. Stel je eens voor dat zijn vader opeens thuis zou komen. Dat kon toch? Er gingen geruchten door de stad dat er arbeiders terugkeerden uit Duitsland. Maar iedereen had het van horen zeggen. Niemand wist het zeker.

Hij keek afwisselend honderd tellen naar links, waar hun straat uitkwam op een doorgaande weg, en honderd tellen naar rechts, waar hun straat eindigde op een plein. Dat hield hij een tijdje vol, telkens in de dwaze hoop dat zijn vader er plotseling zou staan als hij zijn hoofd omdraaide.

Een halfjaar geleden was die opgepakt. Zomaar. Terwijl hij toch een officiële verklaring had dat hij niet gemist kon worden op de fabriek. Op een dag was hij gewoon niet thuisgekomen van zijn werk. Uren hadden ze op hem gewacht, moeder met een steeds witter gezicht en hij met zijn nagels in zijn handen, tot bloedens toe.

’s Avonds laat kwam er een buurvrouw die had gezien hoe de Duitsers een stel mannen hadden opgepakt. Zijn vader was daarbij geweest.

Sindsdien hadden ze niets meer van hem gehoord. Op transport naar Duitsland, zei de een. Ze sturen ze ook wel naar Polen, wist een ander. Werken in de mijnen.

Sjoerd wilde daar niet aan denken. Hij dacht alleen maar aan het moment dat zijn vader opeens weer thuis zou zijn. 'Ha zoon,' zou hij zeggen.

Hij draaide zijn hoofd weer om. Daar waren moeder en Nelleke al. Dat was snel.

'Iedereen moet van de straat,' hijgde zijn moeder terwijl ze binnenkam en direct doorliep naar de keuken.

Sjoerd ging haar achterna. 'Waarom?'

Zijn moeder vulde emmers en flessen met water. 'De agenten die ons wegstuurden zeiden niets, maar iedereen denkt dat het groot alarm wordt. Dat het er nu om gaat spannen.'

'Dat zeggen ze al weken,' zei Sjoerd. 'Ze gaan hier vechten. De moffen geven Deventer echt niet zonder slag of stoot uit handen.'

'De Canadezen staan in Ruurlo,' zei zijn moeder. 'Zégggen ze.'

'Dan zijn ze morgen hier,' zei Sjoerd. 'Moeten we in de kelder?'

'Pas als ze gaan schieten,' suste zijn moeder.

Maar ze hoefden nog niet in de kelder. Het bleef rustig. Paaszaterdag, eerste paasdag, tweede paasdag.

Op de dinsdag na Pasen ging moeder even naar kennissen op het plein. Daar wisten ze altijd het laatste nieuws. Van Radio Oranje, vermoedde Sjoerd.

Voor het raam wachtte hij op zijn moeder. Er was niemand op straat. In de verte klonk gerommel.

Na een kwartiertje was ze terug. 'Enschede is bevrijd. Hengelo ook. Vanavond moet iedereen om zeven uur binnen zijn.'

'Gaat het dan gebeuren?' vroeg Sjoerd.

Zijn moeder haalde alleen maar haar schouders op.

Maar 's avonds gebeurde er niets. En 's nachts ook niet. In bed luiserde Sjoerd naar het gerommel in de verte. Mitrailleurs, dacht hij.

De volgende morgen stonden er al vroeg mensen op straat. Ze praatten met opgewonden gebaren. Zijn moeder ging ook naar buiten en kwam terug met het bericht dat sommige mensen 's nachts het licht van het front hadden gezien. 'Ze vechten om Zutphen,' zei ze.

'Ik wil een Canadees zien,' zeurde Nelleke.

‘Morgen!’ beloofde Sjoerd.

Zijn moeder schudde haar hoofd. ‘Reken er maar niet op.’

En ze kreeg gelijk. De volgende morgen was er nog geen Canadees te zien. Op de radio zeiden ze dat er in Zutphen nieuwe Duitse troepen waren ingezet die vochten als duivels.

Hoe komen ze aan nieuwe troepen, vroeg Sjoerd zich af. En wat zou er van Deventer en van hen overblijven als ze erom gingen vechten? Vechten als duivels. Zijn keel kneep dicht.

’s Middags circuleerde het bericht dat de Canadezen in Gorssel stonden. Het gemeentehuis was daar veroverd. Gorssel! Dat was maar zes kilometer verderop.

Het werd steeds onrustiger. Van verschillende kanten klonk nu artillerievuur. Er verschenen vliegtuigen in de lucht en het afweergeschut donderde. Hier en daar zetten mensen deuren en ramen open. Als de Canadezen kwamen, gingen de bruggen eraan. Zei men.

Sjoerd mocht ook de ramen en deuren openzetten, dan konden ze tenminste niet springen. Opgelucht haalde hij adem. Zo zat hij ook niet zo opgesloten. Als hij uit het raam hing, ving hij af en toe iets op en met een open deur kon je snel even de straat op.

‘Sjoerd?’ Zijn moeder riep hem. ‘De matrassen moeten naar de kelder. Help je me?’

Hun kelder onder de trap was met twee matrassen propvol, maar als het menens werd, zouden ze er met zijn vieren moeten slapen.

‘Zal ik flessen water op de plank zetten?’ vroeg hij. Zijn moeder knikte. Uit zichzelf zocht hij wat speelgoed voor Bartje, een paar boekjes en de knijpkat. En voor Nelleke haar pop.

Het schieten werd heviger. Het donderde nu van alle kanten. Harde knallen die echoden in de straten. Gefluit van granaten, meestal veraf. Een enkele keer dichtbij. Dan hielden ze hun adem in tot de bom ontplofte.

Niemand mocht meer de straat op, maar toch glipte moeder om acht uur even naar de burens. Daar hadden ze ook een radio. Na tien minuten was ze terug. ‘Ze staan op vijf kilometer!’

‘Echt?’

‘De radio zei het, ik heb het zelf gehoord,’ knikte moeder. ‘Voor het eerst werd Deventer genoemd.’

Het schieten kwam dichtbij. Mitrailleurssalvo’s en harde knallen van het geschut. De ruiten trilden in hun sponningen.

De schemering viel over de straat en de huizen aan de overkant werden donkere schaduwen. Toen opeens een kort, maar heel fel licht, gevolgd door dreunende ontploffingen. Het huis schudde. Glasgerinkel. Gegil. Toen weer stilte.

‘De spoorbrug!’ schreeuwde iemand buiten.

Om elf uur ging een nieuw bericht rond. Nog drie kilometer. Het schieten klonk nu zo hard en dichtbij dat ze er niet van konden slapen.

Op hun matrassen in de kelder lagen ze te luisteren. Bartje en Nelleke dicht tegen hun moeder. Sjoerd naast Nelleke, die bij elke harde knal gilde en haar handen voor haar oren sloeg.

De volgende morgen werd er gezegd dat de Canadezen op twee kilometer van de stad stonden. Sjoerds hart sprong op. Misschien vandaag!

Maar ’s avonds was alles nog hetzelfde. Op de radio spraken ze van sterke Duitse tegenstand.

Sjoerd dacht er ’s nachts over na. De spoorbrug was dan wel opgeblazen, maar de grote brug nog niet. De Duitsers zouden troepen uit het westen kunnen aanvoeren. Nieuwe troepen die ‘vochten als duivels’.

Scherp luisterend lag hij wakker. Het schieten kwam steeds dichtbij.

De volgende morgen wankelde hij op zijn benen, zijn hoofd vol watten. Het schieten ging maar door. Kanongebulder, mitrailleurs, granaten. Hield het dan nooit op? Ze bleven zo veel mogelijk in de kelder, maar af en toe keken ze even naar buiten. Niemand op straat. Somber weer.

In de loop van de middag klaarde het op: de hemel was strakblauw. Vliegtuigenweer. Een uur later schoten vier jagers door de lucht. Op de balkons en op de daken verschenen mensen die met hun handen boven hun ogen de duikende en klimmende machines volgden. Het afweergeschut vuurde onophoudelijk.

Mag ik ook naar het dak, wilde Sjoerd vragen, maar nog voor hij zijn gedachten in woorden had omgezet, doken ze allemaal in elkaar van een daverende klap. Hun trommelvliezen trilden.

‘Die was raak,’ zei Bartje met een helder stemmetje.

Achter de huizenrij aan de overkant steeg een zwarte rookwolk op. Zijn moeder, wit tot in haar lippen, joeg hen allemaal weer naar de kelder. Het werd hun derde nacht daar.

De ochtend daarop werd er minder geschoten. Het was zwaar bewolkt. Geen vliegtuigenweer.

Zijn moeder ging weer poolshoogte nemen en meldde dat de Canadezen van verschillende kanten naar Deventer oprukten. De tegenstand was groot. De Duitsers gaven het niet op.

Plotseling werd Sjoerd kwaad. Met gebalde vuisten sloeg hij op de matras. 'Hoelang dan nog?' gilde hij. 'Hoelang moeten we nog in die rotkelder?'

Bartje trok aan zijn arm. 'Sjoerd!'

Beschaamd wreef Sjoerd in zijn ogen en probeerde te glimlachen.

'Nog even, jongen,' zei zijn moeder. 'Nog even.'

Dat heb je al zo vaak gezegd, wilde hij zeggen, maar hij slikte het in toen hij de schrikogen van Nelleke zag.

Die nacht sliep hij goed, zo goed zelfs dat hij de volgende ochtend niet wist of er die nacht geschoten was. Ze waagden zich uit de kelder. Het was rustig. Even hun benen strekken, even naar buiten gluren, even naar de wc. Zelfs even aan tafel een boterham eten.

Plotseling daverde een donderende klap over hen heen. Het huis schudde, de muren dreunden. Overal rinkelde glas. In één beweging zaten ze onder de tafel, Sjoerd nog met een boterham in zijn hand.

Toen er geen nieuwe klap volgde en het zo stil werd dat Sjoerd zijn eigen ademhaling hoorde, kropen ze onder de tafel vandaan. De keukenruiten waren gesprongen. De ramen in de kamer ook.

Op straat verschenen mensen. Steeds meer mensen.

'De brug,' riep iemand. Als een golf ging het door de straat. 'De brug is opgeblazen. De moffen zijn weg!'

Sjoerd stond in de open deur en hoorde het geroep. 'De Canadezen komen,' riep iemand, en voor Sjoerd beseftte wat hij deed, schoot hij naar de hoek van de straat. Moeder rende hem achterna en sleurde hem aan zijn oor terug. 'Ben je gek geworden!' siste ze.

Aan de overkant kwam een buurman zijn deur uit, zwaaiend met beide armen. 'Schalkhaar is bevrijd,' schreeuwde hij. 'Mijn schoonvader belde net op. Ze dansen daar op straat!'

Het nieuws vloog langs de huizen. Schalkhaar grensde aan Deventer.

Er ging een gejuich op, maar op hetzelfde moment ratelden op het plein de machinegeweren. Een granaat vloog fluitend over en ontplofte op de hoek. Gillend stoven de mensen uit elkaar.

Sjoerds moeder duwde hen weer de kelder in. 'Zo!' zei ze. 'En nu blijven we hier tot we bevrijd zijn.'

Bevend zaten ze op de matrassen.

Het lawaai was oorverdovend. Schoten, knallen, fluitende granaaten, sirenes en toen een ontploffing die de lucht aan stukken scheurde. De grond onder hen trilde. Boven hen vielen de schilderijen van de muren.

Nelleke zat met haar handen voor haar oren, Bartje gilte en Sjoerd dacht alleen maar: we leven nog. Zijn moeder trok de kleintjes dicht tegen zich aan. Sjoerd verlangde naar de sterke armen van zijn vader.

Nieuwe ontploffingen. Soms ver weg. Soms dichtbij. Heel dichtbij. Deze keer schudde het huis erger dan ooit. Stukken kalk vielen naar beneden en de waterflessen sloegen stuk op de plank. Nu trok zijn moeder ook Sjoerd naar zich toe. Met zijn vieren maakten ze zich klein, hun hoofden dicht bij elkaar. Nelleke huilde met gierende uithalen. Sjoerd kneep in zijn moeders hand, totdat hij plotseling iets rook. Moeder rook het ook. Haar ogen verstarpen.

Sjoerd sprong op. 'Ik ga kijken.' Moeder hield hem niet tegen.

Voorzichtig opende hij de kelderdeur. De gang zag er gewoon uit, de keuken ook, zelfs de kamer. Uit een huis schuin aan de overkant kwamen rookwolken die langzaam door de straat dreven.

Langs de vlijmscherpe glaspunten in de spinning stak Sjoerd zijn hoofd door het raam. Hij luisterde scherp. Tussen het schieten door hoorde hij iets anders. Gejuich! Applaus! In de voorstad!

Struikelend over zijn eigen voeten rende hij terug naar de kelder. Zijn stem sloeg over. 'Ze komen eraan!'

Zijn moeder kroop met de kleintjes uit de kelder. Het wit van hun ogen schitterde in hun stoffige gezichten.

Met zijn vieren stonden ze in de gang. Er werd nog steeds geschoten, maar daartussendoor hoorden ze het allemaal. Juichen. Zingen. 'Oranje boven!'

Sjoerd dacht niet meer na. Hij rukte de voordeur open en schoot de straat op.

'Sjoerd! Niet doen!'

Hij schudde de stem van zich af als een lastige vlieg en rende alsof

hij vleugels had. Verder. Verder. Overal kwamen mensen naar buiten die met hem meerenden. Voor hem, achter hem, naast hem. Ergens wapperde een vlag. Rood-wit-blauw. Hij zag het door een waas van tranen.

Plotseling klonk een schot. En nog een. Heel dichtbij. Gegil. Aan de overkant lag iemand languit op de stoep.

Sjoerd zag het, maar liet het niet tot zich doordringen. Het gejuich was sterker. Als een geweldige magneet zoog het hem naar de Keizersstraat. Daar waren honderden mensen op de been. Als overkokende melk drongen ze op, tegengehouden door agenten met wijdgespreide armen.

In een gebouw aan de overkant gingen de ramen open. Soldaten sprongen naar buiten. Kaki uniformen, de broek in de laarzen. Rode Baretten. Canadezen!

Het gejuich om hem heen zwol aan. Oorverdovend werd het. Sjoerd juichte mee en zwaaide met beide armen. 'Hello! Hello!'

De Canadezen reageerden niet. In groepjes slopen ze langs de gevels, hun geweer in de aanslag. Voorzichtig gluurden ze door ramen en stootten deuren open. Bij een van de huizen kwamen twee Duitsers zonder geweer naar buiten, met opgestoken handen.

Het gejuich van de menigte kwam nu op orkaansterkte. Sjoerd rekte zich om te zien wat er verder gebeurde, maar de mensen achter hem drongen op en drukten hem opzij. Hij liet zich opzij drukken en wrong zich toen terug door de mensenrijen, langs hooggeheven armen en schreeuwende monden.

Het daverde nog in zijn oren toen hij begon te rennen. Naar huis. Naar moeder en de kleintjes. Vertellen wat hij gezien had. Vertellen dat het waar was, écht waar. Ze waren bevrijd!